

De Harlem Renaissance

Afro-Amerikaans modernisme tijdens het interbellum

Kris Huygen

De Harlem Renaissance (ook bekend als de *Negro Renaissance* of de *New Negro Movement*) slaat op de creatieve explosie in literatuur, muziek, dans en beeldende kunsten die zich na WO I en tot in de vroege dertiger jaren vooral in de zwarte wijk van Manhattan, Harlem, afspeelde. Deze stroming kan worden beschouwd als de Afro-Amerikaanse tegenhanger van het Engelstalig blank modernisme uit diezelfde periode, in de literatuur vooral bekend door het werk van o.m. T.S. Eliot, Ezra Pound, James Joyce en Virginia Woolf.

Begin 20ste eeuw trok een groeiend aantal Amerikaanse zwarten naar het noorden van de VS om te ontsnappen aan het geïstitutionaliseerde racisme van de blanken in de Zuidelijke Staten en op zoek naar werk in de oorlogsindustrie en het leger, nadat in het Zuiden de agrarische condities voor hen onhoudbaar waren geworden. Die Great Migration creëerde een sociologische configuratie die tot vandaag voortduurt: een zwarte (en latino) bevolking die zich concentreerde in de arme wijken, de inner cities van de grote Amerikaanse steden zoals New York, Chicago en Detroit.

In 1906 stichtte William Edward Burghardt Du Bois de NAACP, de *National Association for the Advancement of Colored People*. W.E.B. Du Bois was de eerste Afro-Amerikaan die een doctoraatstitel in de sociologie behaalde aan de Harvard Universiteit. In zijn essaybundel *The Souls of Black Folk* (1903) pleitte hij voor het recht op hoger onderwijs voor de zwarten en voor een politieke solidariteit met alle kleurlingen. Veel auteurs van de Harlem Renaissance kregen later kans hun werk te publiceren in het NAACP tijdschrift *The Crisis*.

MUZIEK EN DANS

Het is via de jazzmuziek dat het blanke publiek in deze periode voor het eerst in contact kwam met die nieuwe Afro-Amerikaanse cultuur. Ironisch genoeg, in jazz clubs zoals de legendarische *Cotton Club* waar zwarte muzikanten, zoals Duke Ellington, Louis Armstrong en Paul Robeson voor een uitsluitend blank publiek hun uitvoeringen brachten. Zwarte muzikanten trokken ook naar Europa, vooral naar Parijs. In de dans waren het vooral de optredens van Josephine Baker, die in Europa furore maakte met haar *Revue nègre*. Talloze blanke artiesten hebben haar afgebeeld in haar 'ba-

nanenrokje'. Ook veel blanke Amerikanen trokken in die tijd naar Parijs (Scott Fitzgerald, Hemingway, Dos Passos). Picasso had al voor WOI de Afrikaanse maskers ontdekt.

BEELDENDE KUNSTEN

In de beeldende kunsten is er de figuur van Aaron Douglas (1899- 1979), bekend voor zijn boekillustraties en zijn grote muurschilderingen. Hij maakte onder andere de illustraties voor de dichtbundel *The Weary Blues* (1926) van de bekendste dichter van de Harlem Renaissance, James Langston Hughes) en ook voor *The New Negro* (zie verder) van Alain L. Locke. In zijn tekeningen behandelde Douglas de sociale thema's rond ras en rassenscheiding in de VS aan de hand van een Afro-gecentreerde beeldtaal. In 1927 maakte hij zijn eerste muurschildering voor de Club Ebony. Het jaar daarop ontving hij een beurs van Albert C. Barnes, filantroop en stichter van de Barnes Foundation, die hem toeliet Modernistische schilderkunst en Afrikaanse kunst te gaan bestuderen. Douglas maakte ook een reeks muurschilderingen voor de bibliotheek van de 'historically black' Fisk Universiteit in Nashville, voor het Sherman hotel in Chicago en een muurdecoratie voor het Bennett College voor vrouwen in Greensboro, met Harriet Tubman (1822-1913) als centraal personage. Tubman was een politieke acti-viste die ontsnapte uit haar slavernij en later ongeveer zeventig andere slaven hielp ontsnappen via het legendarische netwerk van safe houses van de *Underground Railroad*. In 2020 was het 100 jaar geleden dat het 19de amendement vrouwen stemrecht gaf in de VS. Er was een voorstel van Barack Obama om het portret van Tubman op het nieuwe 20-dollar biljet te plaatsen. Plan tegengehouden door de Trump administratie, maar in 2021 opnieuw op de agenda geplaatst door Biden....

LITERATUUR

Onmogelijk om hier al de schrijvers van de Harlem Renaissance uitvoerig te behandelen. In de poëzie waren Langston Hughes, Countee Cullen en Claude McKay toonaangevend. Wat betreft de fictie moeten zeker Arna Bon-temps, Jessie Faucet en Nelle Larsen worden vermeld. Ik zal me beperken tot drie andere schrijvers, en dan vooral tot de figuur van Zora Neale Hurston en haar tweede, meesterlijke roman *Their Eyes were Watching God*.

Alain LeRoy Locke (1885-1954), professor in de filosofie aan de historisch zwarte Howard Universiteit van Washington D.C. (met een Harvard diploma in Engels en filosofie) die in 1925 een bloemlezing van fictie, poëzie en essays over Afrikaanse en Afro-Amerikaanse kunst uitbracht onder de titel *The New Negro: An interpretation* (1925). Locke schreef hierin vijf essays: het *Foreword*,

The New Negro, Negro Youth Speaks, The Negro Spirituals en *The Legacy of Ancestral Arts*. Verder introduceerde hij hier o.m. werk van Countee Cullen, Langston Hughes, Zora Neale Hurston, Claude McKay, Jean Toomer en Eric Walrond. Aaron Douglas en Winold Reiss verzorgden de illustraties. Locke wordt beschouwd als de 'Deken' van de Harlem Renaissance. In maart 1968 verklaarde Dr. Martin Luther King, Jr.: 'We gaan onze kinderen laten weten dat niet Plato of Aristoteles, maar W.E.B. Du Bois en Alain Locke onze grote filosofen waren.'

Nathan Eugene 'Jean' Toomer (1894-1967). Toomer werd geboren in Washington D.C. in 1894 in een upper class Afro-Amerikaanse familie. Hij was van gemengde afkomst. Zijn sketches over misbruikte zwarte vrouwen in het Zuiden en de aliënatie van zwarte mannen die naar het Noorden uitweken, vormen de basis van zijn meest bekende roman *Cane* (1923). Zijn werk werd niet altijd positief onthaald door Afro-Amerikaanse critici die hem zijn associatie met blanke culturele middens verweten.

Halverwege de jaren twintig raakte Toomer gefascineerd door de leer van Georges Ivanovich Gurdjieff over de Harmonieuze Ontwikkeling van de Mens (gezocht werd naar een spirituele verhouding tot de inmiddels dominant geworden natuurwetenschappelijke concepten). Gurdjieff was een omstreden Grieks-Armeens filosoof, mysticus, schrijver, componist, choreograaf en handelaar.

Toomer begon zijn eigen Gurdjieff-studiegroep, en ontwikkelde een sterke interesse voor het paranormale. Zijn interetnisch huwelijk in 1931 met de blanke schrijfster Margery Latimer, een leerlinge van Gurdjieff, veroorzaakte een groot schandaal. Later richtte hij verschillende Gurdjieff gemeenschappen op, o.m. in Taos, waar hij zijn tweede vrouw, Marjorie Content, beroemde fotografe leerde kennen. Toomer en Content probeerden herhaaldelijk modernistische communes op te richten. In de veertiger jaren werden ze lid van de *Society of Friends* (de Quakers).

Zora Neale Hurston (1891-1960) werd geboren in Alabama. Toen ze nog een kind was, verhuisde de familie naar Eatonville, zes mijl benoorden Orlando in Florida. Eatonville was de eerste incorporated stad van de VS, waar de zwarten volledig zelfbestuur hadden. Haar vader was eerst een pachter, werd later een Baptist prediker en nog later burgemeester van Eatonville. Haar moeder stierf toen ze 13 was. Verworpen door haar stiefmoeder vertrok ze van huis, werkte als huishoudhulp voor familieleden en vrienden, maar bewam uiteindelijk een diploma van de Baltimore High School. Daarna studeerde ze antropologie aan de Howard Universiteit (waar ze Alain Locke

ontmoette) en Barnard College, waar ze de leerlinge werd van de antropoloog Franz Boaz.

In 1925 ging ze naar New York en leerde ze de stichtende leden van de Harlem Renaissance kennen. Hurston gebruikte haar antropologische training voor de samenstelling van haar geprezen studie van de Afro-Amerikaanse folklore, *Mules and Men* (1935). In de zomer van 1935 werkte ze ook samen met de toen nog jonge Alan Lomax (1915-2002), de Amerikaanse ethnomusicoloog, vooral bekend om zijn talrijke 'life' opnames van oude Amerikaanse volksmuziek. Haar uitstekende kennis van het zwarte dialect kwam hierbij heel goed van pas (*She talks their language and can out-nigger any of them*). Met een Guggenheim beurs deed zij één van de eerste studies over Vodun (voodoo). Haar twee romans, *Jonah's Gourd Vine* (1934) en *Their Eyes were Watching God* (1937), werden goed onthaald.

Haar twee latere romans, *Moses, Man of the Mountain* (1939) en *Seraph of the Suwanee* (1948) vonden minder bijval bij de Afro-Amerikaanse recensenten. Haar autobiografie, *Dust Tracks on a Road* (1942) werd goed verkocht, maar kreeg kritiek omdat Zora Hurston de sociale problemen (vooral de rassenscheiding) waarmee zwarten werden geconfronteerd uit de weg ging.

Zij keerde terug naar Florida en leefde een tijd in een woonboot. In de jaren 50 kreeg ze het financieel moeilijk en kwam opnieuw aan de kost o.m. als huishoudhulp.

Hurstons kritiek op de Civil Rights Movement werd haar niet in dank afgenomen. Haar individualisme en politiek standpunt was dat de Afro-Amerikaan niet moest 'bedelen' voor gelijkheid via wetten.

Ze stief in armoede in 1960 en werd begraven in een anoniem graf. Haar fictie werd uiteindelijk herontdekt in de jaren 70 door critici, schrijvers en feministen. In 1973 vond de schrijfster Alice Walker (*The Color Purple*) in de Garden of Heavenly Rest in Fort Pierce, Florida, de plaats waar Hurston begraven lag. Walker bracht het volgende grafschrift aan:

ZORA NEALE HURSTON / A GENIUS OF THE SOUTH / NOVELIST
FOLKLORIST / ANTHROPOLOGIST / 1901-1960.

De zin '*a genius of the South*' komt uit Toomers gedicht *Georgia Dusk*, uit *Cane*. De geboortedatum 1901 was onjuist. Hurston werd eigenlijk geboren in 1891, maar de tien jaar voor ze aan haar studies en literair werk kon beginnen had ze altijd onder de mat geschoven.

Een verdere postume erkenning kreeg ze ook in 2018 (!) voor haar boek *Baracoon- The Story of the Last "Black Cargo"*. Het oorspronkelijke manuscript schreef ze in 1931 op basis van een aantal gesprekken die ze eind 1927,-begin 1928 in haar hoedanigheid van antropologe had gevoerd met Oluale Kossola (Cudjo Lewis). Hij was een overlevende van het laatste slavenschip dat in 1860 uit Ouidha-West Afrika haar "zwarte vracht" naar Plateau-Magazine Point in Alabama had vervoerd Hurston slaagde en in 1931 niet in om haar boek te publiceren, deels vanwege het moeilijk te begrijpen fonetisch Engels, misschien ook omwille van de confronterende beschrijving over hoe Afrikaanse mannelijke en vrouwelijke krijgers uit Dahomey (streek in Zuiden van Benin) het ganse vredelievende, agrarische dorp van Cudjo (nl het Yoruba dorp Banté, ZW Nigeria) hadden uitgemoord, nadat ze de jonge mannen en vrouwen hadden gevangen genomen voor hun slavenhandel. Het boek verscheen in 2019 bij uitgeverij de Geus, in een Nederlandse vertaling (met de originele Engelse tekst als tegenhanger op de linker bladzijden).

THEIR EYES WERE WATCHING GOD

Dit is ongetwijfeld Hurstons bekendste roman, waarnaar ook in 2005 de gelijknamige film werd gemaakt door Oprah Winfrey's Harpo Productions, met Halle Berry in de rol van Janie Starks. Zora Hurston schreef de roman in zeven weken in 1936, tijdens haar trip naar Haïti. Zoals ze zelf zegde, hoopte ze met het boek al de tederheid van haar passie voor haar minnaar die ze verlaten had (een jonge zwarte man van 25 die niets van haar carrière moest weten) te omvatten. De dialogen zijn geschreven in een fonetisch zwart, Southern dialect (niet altijd gemakkelijk), en de rest van de tekst schittert door zijn intens poëtisch taalgebruik.

Dit werk is een absolute aanrader, vandaag bewonderd voor zijn universaliteit en de poëzie van de waarneming (hoewel Richard Wright, bekend van *Native Son* (1940) het werk zijn *facile sensuality* verweet).

Het verhaal begint met de terugkeer van Janie Starks naar het stadje Eatonville. Ze is gekleed in een overall en haar dikke bos haar valt weelderig tot over haar taille. Ze is ongeveer veertig jaar oud, maar de mannen die haar vanop de veranda van hun huis begluren, zien dat haar 'pugnacious (vechtlustige) breasts' gaten in haar bloes willen boren. Aan haar vriendin Phoeby Watson zal ze vertellen waarom ze terugkeert naar het stadje dat ze twee jaar eerder heeft verlaten met de vijftien jaar jongere Tea Cake...

Maar eerst denkt ze terug aan haar jeugd. Ze is opgevoed door haar grootmoeder, die als slavin met de pasgeboren moeder van Janie weg vluchtte van de plantage, toen de vrouw van de 'master' ontdekte dat het kindje van haar man was. Janie's moeder is verkracht (waarschijnlijk door een blanke onderwijzer) en heeft haar dochtertje achtergelaten bij de grootmoeder.

Het ontluiken van Janie's seksualiteit wordt heel poëtisch beschreven in een passage over een bloeiende perenboom in de achtertuin, waaronder ze zich op haar rug heeft uitgestrekt.

Een klein stukje (te mooi om te vertalen): *'She saw a dust-bearing bee sink into the sanctum of a bloom; the thousand sister-calyxes arch to meet the love embrace and the ecstatic shiver of the tree from root to tiniest branch creaming in every blossom and frothing with delight. So this was a marriage!'*

Nanny, bezorgd voor haar kleindochter, zorgt ervoor dat Janie trouwt met Logan Killicks, een oude, maar rijke boer. Er is echter geen liefde en Janie loopt weg met Joe Starks, een zelfverzekerde, stijlvol geklede, seal-brown man. Hij heeft in Georgia bij de blanken gewerkt en genoeg gespaard om een nieuw leven te beginnen. Hij wil naar Eatonville, een stad enkel voor colored folks. Starks is ambitieus en wordt in Eatonville al snel *a big voice*, burgemeester, landeigenaar en zakenman.

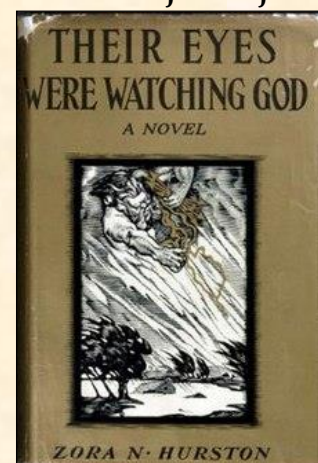
Maar opnieuw is er geen liefde, Joe stopt met het maken van *speeches with rhymes*. Hij beschouwt Janie als zijn persoonlijk bezit en isoleert haar volledig van de rest van de gemeenschap. Ze moet van hem ook haar mooie haar in een hoofddoek verbergen.

Enkele jaren later sterft Joe en Janie is nu een welstellende, jonge weduwe die verder hun winkel uitbaat.

En dan kantelt het verhaal. Op een dag is iedereen uit het stadje vertrokken naar Winter Park voor een balspel. Janie is alleen in de winkel en een jonge kerel komt binnen en vraagt om tabak. Hij bekijkt haar met een sluwe grijns, maakt wat grapjes en vraagt haar of ze een spelletje schaak met hem wil spelen. Janie kan niet schaken, maar geen nood, hij zal het haar wel leren. De jongeman is Vergible Woods, maar iedereen noemt hem Tea Cake. 'Is hij dan zo zoet?' vraagt Janie. Op het eind van die avond brengt Tea Cake haar terug naar huis en vertrekt naar Orlando.

Janie heeft het gevoel dat ze deze vrolijke kerel al heel haar leven heeft gekend. Ze blijft nog wat zitten op de veranda en ziet hoe de maan opkomt. *Soon its amber fluid was drenching the earth, and quenching the thirst of the day.*

Tea Cake wordt Janie's grote liefde, hoewel hij misschien wel vijftien jaar jonger is dan zij. Ze verkoopt de winkel en samen vertrekken ze naar de Everglades. Ze vestigen zich aan de oever van het Okechobee meer en Tea Cake gaat er werken. Overdag bonen plukken *on the muck* en 's nachts gitaar spelen (*pickin mah box*). Tea Cake leert haar ook met een geweer schieten en ze wordt daar heel behendig in.

Dan slaat het noodlot toe. Op een middag is Janie thuis en ziet een eerste groep Seminoles voorbij wandelen, richting Palm Beach. Diezelfde namiddag volgen nog twee andere groepen. Als Janie vraagt waar ze heen gaan, antwoordt één van de Indianen: *'Going to high ground. Saw-grass bloom. Hurricane coming'*.

Een paar dagen later beginnen ook de seizoenarbeiders te vertrekken, maar Tea Cake wil nog niet weg. De storm neemt toe, wekt het oude Okechobee meer en het monster begint te rollen in zijn bedding. De wind gaat hevig tekeer en blaast de lichten uit. Ze staren in het donker, maar eigenlijk... *their eyes were watching God*. Ze zijn overgeleverd aan een oerkracht waar ze niets tegen kunnen beginnen.

Als Tea Cake naar buiten gaat ziet hij overal water, de modderdijk heeft het begeven en er zwemmen vissen in de tuin. Uiteindelijk vluchten ze weg en proberen al zwemmend de brug bij de Six Mile Bend te bereiken. Maar er is geen plaats meer voor hen, de blanken hebben de brug ingenomen. Ze trekken verder.

Op een bepaald ogenblik valt Janie in het water. Ze kan niet zwemmen, maar dan ziet Tea Cake dat er een koe langszwemt met op haar rug een vervaarlijk blaffende hond. Janie grijpt de staart van de koe. Tea Cake springt in het water en doodt de hond met enkele messteken, maar wel nadat het beest hem in zijn kaak heeft gebeten.

De volgende dag bereiken ze Palm Beach. Als Tea Cake de straat op gaat wordt hij door twee gewapende blanke mannen gedwongen mee de lijken te begraven die van de 'Glades' worden aangevoerd. De blanke lijken krijgen houten kisten, de zwarte worden in een gezamenlijke put gedumpt. Sommige lijken zijn al in een ver gevorderde staat van ontbinding en het is onmogelijk te zeggen welke huidskleur ze hebben. Geen nood: *Look at they hair, when you cain't tell no other way*.

Voor de rest zijn er verrassend weinig verwijzingen naar de rassensegregatie in het boek, wat men Hurston trouwens verweten heeft.

Tussen haakjes, tijdens de orkaan van 1928 – Hurstons inspiratiebron – begaf de aarden dijk van het Okechobee meer; er stierven toen meer dan tweeduizend mensen.

Janie en Tea Cake trekken terug naar de Glades en gedurende drie weken werkt hij met het opruimen van het puin. Maar in het midden van de vierde week klaagt hij over hoofdpijn; hij kan geen water meer drinken. Al snel wordt duidelijk dat de hond die hem heeft gebeten besmet was met het rabies virus.

Het is te laat voor een behandeling met antiserum en als Tea Cake zelf gevaarlijk wordt voor Janie en haar probeert neer te schieten met een pistool, doodt zij hem met een geweer.

Diezelfde dag nog moet Janie voor de rechter verschijnen, maar ze wordt vrijgesproken door de blanke jury na de getuigenis van de blanke dokter. De zwarten achter in de rechtszaal zijn allemaal tegen haar. *'Hun tong in aanslag en geladen, het enige wapen van zwakke mensen. Het enige dodelijke wapen dat ze mogen gebruiken in de aanwezigheid van blanken.'*

In het laatste hoofdstuk vinden we Janie opnieuw op de veranda met haar vriendin Phoebie. De laatste zinnen van het boek zijn prachtig:

'Of course he (Tea Cake) wasn't dead. He could never be dead until she herself had finished feeling and thinking... Here was peace. She pulled in her horizon like a great fish-net. Pulled it from around the waist of the world and draped it over her shoulder. So much life in its meshes! She called in her soul to come and see.'

Referenties:

-Z.N. Hurston, *Their Eyes were Watching God* (1937). Virago Press 1986; reprinted 2008. Met inleiding door Zadie Smith en nawoord door Sherley Anne Williams.

-Claudia Roth Pierpont, *Passionate Minds: Women rewriting the World*. Met een hoofdstuk gewijd aan Z.N. Hurston (2000).

-C. Den Tandt, *African American Fiction in its Social and Historical Context (1850-1950)*. Syllabus Cours ULB, GERM-B-425.

-Alain LeRoy Locke ed., *The New Negro. Voices of the Harlem Renaissance*. Albert & Charles Boni Inc., 1925.

-Zora Neale Hurston. *Oluale Kossola, overlevende van het laatste slavenstelsel*. Woord vooraf van Alice Walker, Inleiding door Deborah G. Plant, Woord vooraf en inleiding van Hurston 1931, Nawoord en aanvullend materiaal door D.G. Plant. Uitgeverij De Geus, 2019. ISBN 9 789044 541861.

Artikel oorspronkelijk verschenen in Portulaan nr 136, 4de kwartaal 2018